

Donderdag 30 september 1915 – ochtendeditie

Heropbouw der vernielde gemeenten in België.

In ons ochtendblad van eergisteren is medegedeeld, dat de Belgische regering een wetsontwerp heeft samengesteld ter bepaling van de voorwaarden die bij de herbouw van verwoeste plaatsen in België in acht genomen dienen te worden.

Dit ontwerp is als besluitwet opgenomen in het Belgische Staatsblad van 18-25 dezer. Er gaat een verslag van de Belgische minister van landbouw en openbare werken aan koning Albert aan vooraf, dat wij hier laten volgen:

Sire, Na de heldenmoed van onze soldaten is er niets dat een krachtiger blijk geeft van de ontembare wil om te overwinnen en te herleven, waarmee gans ons volk bezield is, dan de vurige ijver met dewelke de burgerlijke bevolking zich van nu af aan inspant, en dat onder de ogen van de vernielers, om opnieuw op te richten wat deze verwoest heeft. Vooraleer vrijheid en veiligheid aan de personen worden teruggeschonken, terwijl de gezinnen nog verspreid zijn en hun leven gevaar loopt, worden aanstalten gemaakt om steden en dorpen weer op te bouwen, om opnieuw een volledig vaderland in het leven te roepen. Het is de plicht der regering, die edele spoed te ondersteunen.

Ongetwijfeld kan er geen sprake van zijn, de over het land verspreide puinhopen aanstonds te herstellen. Dit zou een roekeloos, onoverlegd, en helaas! wellicht een nutteloos werk zijn. Nog heeft de vijand zijn vernielingswoede niet ten volle gekoeld. De gebeurtenissen in het deel van het land, dat de dapperheid van ons leger tegen zijn aanvallen beschermd heeft, geeft er ons dagelijks het bewijs van. Geen verschil bestaat er voor hem tussen versterkte

steden, verdedigde steden, open steden en de nederigste dorpen. Het is een vernielingsoorlog die hij voert en, als onze gedenktekens onder zijn slagen gevallen zijn, werpt hij zich nog hardnekkig op hun overblijfselen. Wat zal hij doen, zo hij eenmaal onder de nederlaag, welke door alles voorspeld wordt, uit het land gedreven wordt? Zal hij niet trachten zich te wreken door datgene, wat er ons nog overblijft te vernielen? Zal de terugtocht zijn gruwelen niet komen voegen bij die van de inval? Niemand zou in het begin van de oorlog hebben kunnen denken, dat een rijk, dat zich beschaafd noemt en dat zich de heerschappij over de wereld had durven voorstellen, zich zou schuldig gemaakt hebben aan de gruweldaden, waarvan wij getuige geweest zijn. Niemand zou thans durven hopen, dat de eenmaal menselijker geworden vijand aan zijn wrede handelswijze zal verzaken. Er moet dus gewacht worden totdat hij verdwenen is, vooraleer er aan het heroprichten van onze gebouwen en onze woningen kan gedacht worden, zo niet zou men een fout bedrijven, welke des te groter is, omdat zij onverschoonbaar is.

Door middel van voorlopige werken moet men voorzien in de ogenblikkelijke noodwendigheid en onze ongelukkige bevolking onder dak brengen. Op talrijke plaatsen heeft men de hand aan het werk geslagen met een ijver, welke niet genoeg kan geprezen worden. Doch, aanstonds na het heroveren der vrijheid, zullen er middelen moeten bedacht worden om weer op te bouwen wat door de Duitse woestheid vernield werd. Dit zal onverwijld moeten gedaan worden en naarmate van de bevrijding van het land. In het overweldigd gedeelte heeft men er reeds een begin mee gemaakt en zijn studies aangevangen. Zelfs in het buitenland, in Frankrijk, in Nederland en vooral in Engeland, heeft men op levendige en edelmoedige wijze belang gesteld in de vraagstukken, betreffende de "heropbouw van België". Het zou mij onmogelijk zijn de hulp te verzwijgen, welke het "Belgian Town Planning Committee", te

Londen aan de Belgische bouwkundigen biedt om hen in staat te stellen de veelvuldige vraagstukken te bestuderen, welke weldra zullen moeten opgelost worden. Zo heeft de samenwerking, welke op het slagveld tot stand kwam ter verdediging van recht, vrijheid en beschaving, zich nog uitgebreider getoond, wanneer het er om gaat ons land tot nieuw leven, nieuwe bloei en schoonheid te doen herboren worden.

Sommigen hebben voorgesteld onze verwoeste gedenktekens, onze vernielde plaatsen in hun tegenwoordige toestand te behouden en ze elders te herbouwen. Het schijnt echter niet mogelijk, dat denkbeeld te verwezenlijken, behalve in enige zeldzame uitzonderingsgevallen. België behoeft zijn puinhopen niet te bewaren, om zich zijn ongelukken te herinneren. Uit fierheid wil het zijn aanvankelijke ongeschondenheid opnieuw veroveren. Op iedere plaats een gedenkteken met de namen der soldaten, welke voor het vaderland gestorven zijn, en met de namen der vermoorde inwoners; een gedenksteen op elke woning, op elk heropgericht gebouw, zijn voldoende om ons aan het verleden te herinneren. Ze zullen het nakomelingschap leren, dat men geen geloof meer mag hechten aan het woord van hen die, nadat zij plechtig ingestaan hadden voor onze onafhankelijkheid, de verdragen verscheurden waarop hun handtekening stond, ons grondgebied overweldigden, ons land te vuur en te zwaard verwoestten, de weerloze bevolking uitmoordden. Ze zullen ons handhaven in ons besluit, nooit af te wijken van onze aloude getrouwheid, welke het Belgische volk tot eer strekt, doch steeds bereid te zijn om iedere aanval tegen de onafhankelijkheid van het vaderland af te weren.

Met het oog op de toestand welke door de oorlog is in het leven geroepen, zal de behoefte, om de wetten te wijzigen, volgens dewelke de inrichting en uitbreiding der steden geregeld wordt, aanstonds na het eindigen der vijandelijkheden een der ernstigste

bezorgdheden van de wetgever zijn. In afwachting is dit wetsbesluit, dat ik de eer heb aan de ondertekening van uwe majesteit te onderwerpen, bestemd om de wetgeving te doen overeenstemmen met de onmiddellijke behoeften, om de regering in staat te stellen de hulp en leiding, welke van haar verwacht worden, ten volle doelmatig te maken.

De algemene rooiplannen, zoals ze in de meeste gemeenten vastgesteld zijn, werden niet opgemaakt voor een staat van zaken welke op de tegenwoordige gelijk. Ze waren niet bestemd om ineens ingevoerd te worden, doch naarmate van de bijzondere herbouwingen. Thans moet een uitgebreid algemeen plan in aanmerking worden genomen. Daar de hindernissen, welke somtijds de ontwerpen der openbare machten beperkten, plotseling verdwenen zijn, kan en moet er voorgenomen worden enige van die doorslaande verbeteringen te verwezenlijken, wiens denkbeeld ontsproten was uit de vergevorderde studies aangaande stedenbouw, doch aan de tenuitvoerlegging waarvan enkel nog in onbebouwde streken kon gedacht worden. Onze arbeidersklassen hebben met een prachtige dapperheid de ongeëvenaarde kwalen verdragen. Moet daar geen rekening mee gehouden worden en moet er niet getracht worden derwijze te handelen dat de ontwerpen welke door talentvolle en edelmoedige mannen werden in het leven geroepen ter gezondmaking en verfraaiing der arbeiderswoning, morgen een werkelijkheid worden in ons tot rust en vrede gebrachte België? Moet er bij het herbouwen van onze steden en dorpen ook geen rekening gehouden worden met de wettige eisen, voortspruitende uit de grondiger kennis der gezondheidswetten, uit de ontwikkeling der nieuwe wijzen van vervoer en uit de aangroeiende bezorgdheid om de wetten der schoonheidsleer te eerbiedigen?

Zo men bij de bestaande wetgeving bleef, zou het niet mogelijk zijn de oude rooiplannen volgens zoveel omvattende denkbeelden om te werken. In de tegenwoordige staat van onze instellingen zou de van kracht zijnde rechtspleging helemaal onuitvoerbaar zijn, of enkel onvoldoende uitslagen opleveren. De in het werk te stellen organismen moeten dus derwijze uitgekozen worden dat ze aan de bestaande toestand beantwoorden en dat ze kunnen aangevuld en verbeterd worden, naarmate de omstandigheden zelf gewijzigd worden. Deze beschouwingen zijn ongetwijfeld voldoende om de bepalingen te rechtvaardigen, welke vervat zijn in de artikelen 1, 2 en 3 van dit wetbesluit: die teksten hebben juist ten doel te voorzien in de vereisten, welke ik aangewezen heb. De rooi- of inlichtingsontwerpen, welke een zekere belangrijkheid hebben, worden gewoonlijk overgemaakt voor advies aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, waarvan de zetel te Brussel gevestigd is. Zohaast de hoofdstad door de vijand zal ontruimd zijn, zal een dergelijke wijze van behandeling kunnen gevolgd worden. Het wetbesluit voorziet er in dat die ontwerpen voor advies naar een bijzondere commissie zullen gestuurd worden, welke samengesteld is uit de werkende leden der Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen die in het niet overweldigd gedeelte van het land verblijven, en uit een afgevaardigde der belanghebbende gemeente. In afwachting zullen ze naar een bijzondere commissie gezonden worden, welke samengesteld is uit de werkende leden der commissie die in de niet overweldigde strook van het land verblijven, uit de briefwisselende leden die in de niet overweldigde strook der provincie verblijven en uit een afgevaardigde der belanghebbende gemeente. De samenstelling van die bijzondere commissies houdt rekening met de feitelijke toestand, wordt om zo te zeggen automatisch gewijzigd naarmate van de bevrijding van het grondgebied en veroorlooft van

nu af aan de plannen te onderzoeken, welke door de gemeenten der niet overweldigde strook zouden opgemaakt worden.

Ten einde een behoorlijke verkaveling der bouwgronden te bekomen, is het dikwijls nuttig, bij het uitvoeren van een algemeen inrichtingsplan, met de onroerende goederen, welke bij de openbare weg moeten ingelijfd worden, hun overschotten en aanpalende percelen aan te schaffen. De gemeenten vinden thans in de wet op de onteigening bij stroken de volmachten, welke hun daartoe nodig zijn. Doch daar het verhaal op die wet hinderlijke vertragingen zou veroorzaken, dient – wat de in de wetsbesluit bedoelde inrichtingsplannen betreft – de aanschaffing van die onroerende goederen toegestaan te worden volgens de gewone en vluggere regels der onteigening ten algemenen nutte.

Artikel 4 verleent die macht niet alleen aan de gemeenten, maar ook aan de staat en aan de provincies.

Voor de goedkeuring der bouwvergunningen, welke zullen onderworpen worden aan de hoofdmacht, was het eindelijk van belang deze van rechten te voorzien, welke zoveel omvatten als die welke in normale tijd in het bezit zijn van de plaatselijke machten. Het zou niet te ontkennen zijn dat het heroprichten van zoveel puinhopen in gans België in alle opzichten de algemeenheid der burgers aanbelangt.

De bekrachtigingen, voorgesteld in de artikelen 6, 7 en 8, zijn de gewone bekrachtigingen op het stuk van wegen.

Gehoor gevende aan de verheven inzichten van uwe majesteit en overtuigd van de steun der regering, zullen al de gemeenten van het rijk, sire, wedijveren en er naar streven om schoner terug op te leven. Onze ongelukken hebben hun moed niet overwonnen. Indachtig aan

ons verleden, bereiden ze met fierheid een glorierijker toekomst voor ons door de beproeving vergrote vaderland!

Opvordering van koopwaren.

De kamer van koophandel te Antwerpen heeft aan de leden van de permanente deputatie van de provincie Antwerpen, het volgende, door de voorzitter van de kamer, de heer E. Castelein, ondertekende, van 31 augustus gedagtekende schrijven verzonden:

Mijne heren, De provincies van België hebben zich tegenover het Duitse bestuur gekweten van de betaling der negende maandelijksche oorlogscontributie van 480 miljoen frank. Zij hebben thans 360 miljoen betaald, waarvan 45 miljoen in mindering van de 60 miljoen, opgelegd in het bijzonder met de door de Duitse overheid in december 1914 opgelegde waarborg, dat de vergoeding voor de ineens opgevorderde of nog op te vorderen koopwaren zo spoedig mogelijk contant betaald zouden worden in eerste klas effecten of in deposito's bij de Duitse banken. De woorden, die ik onderstreep zijn van de heer gouverneur-generaal, baron von Bissing, in zijn proclamatie van 9 januari 1915.

Onze provincies moeten dus nog, om het land geheel te bevrijden van de zware last, waar het mee getroffen is, na vier maanden invasie en verwoesting, de maandelijksche bedragen over september, oktober en november 1915, dit is nog 120 miljoen, voldoen, waarvan 15 miljoen op de 60 miljoen, die in het bijzonder opgelegd zijn in ruil voor de waarborg voor de prompte betaling der opvorderingen.

Uit deze feiten volgt, dat België sedert negen maanden nauwgezet de verplichtingen is nagekomen die er in zijn naam genomen zijn bij de conventie betreffende de oorlogscontributie.

Maar deze conventie draagt een volstrekt wederzijds verbindend karakter. En zo nu België zijn verplichtingen al is nagekomen, de Duitse administratie blijft in gebreke de hare na te komen, wat ten duidelijkste blijkt uit de feiten, die ik verplicht ben u uit naam van de Antwerpse kamer van koophandel en van de gehele Antwerpse handel openhartig en eerlijk uiteen te zetten.

Ik heb de eer gehad, mijne heren, u de 19^e maart laatstleden een afschrift over te leggen van het rapport, dat ik de 18^e maart aan de intercommunale commissie gezonden had over de opvorderingen in massa, waarvan de Antwerpse handel het object is geweest.

Die opvorderingen hebben een reusachtig cijfer bereikt en treffen bijna het geheel van de voorraden, die er op het ogenblik van de bezetting van onze stad door de Duitse troepen opgestapeld lagen in onze entrepots en magazijnen.

De opgevorderde koopwaren waren voor het grootste deel gedurende de maanden november en december weggenomen ingevolge het recht van de sterkste, d.w.z. met een minimum formaliteiten, zonder te letten op de beschikkingen der eigenaars of houders, zonder enige voorafgaande overeenkomst betreffende de prijs.

De bedragen der opvorderingen, die ik in detail had kunnen nagaan, daar ze geschieden op het beperkte gebied der grondstoffen, waar in hoofdzaak onze invoer uit bestaat, vertegenwoordigden een globale waarde van meer dan 85 miljoen. Ik formuleerde trouwens voorbehoud over het noodzakelijkerwijze onvolledige karakter van mijn onderzoek tengevolge van het afbreken der verkeersmiddelen en de afwezigheid van een groot aantal belanghebbenden. Ik wees in het bijzonder op de onmogelijkheid om nauwkeurig de waarde aan te geven van de artikelen van allerlei soort, die op het tijdstip van de

overgave van Antwerpen weggenomen zijn uit de transporthuizen of andere plaatsen, waar men er het toezicht over had. Daar heeft men mij zekerheid verschaft omtrent de aanzienlijke omvang van de verdwenen hoeveelheden, zonder echter de waarde te kunnen vaststellen, daar men de facturen nooit in bezit gehad had.

In elk geval zijn er, mijne heren, vijf maanden verstreken, sedert ik in mijn rapport van 18 maart de toestand schilderde, zonder dat deze van betekenis verbeterd is. De sedert ingekomen betalingen vertegenwoordigen niet het tiende gedeelte van de sommen, die er onbetaald zijn gebleven. En dan moet ik er nog toe overgaan om betalingen te noemen voorschotten, die zowat 30 tot 50 procent der facturen vertegenwoordigen, welke voorschotten verstrekt zijn op deposito's in marken bij de Reichsbank, herkrijgbaar drie maanden na het sluiten van de vrede en die, wanneer er tenslotte, na het verstrijken van de aangegeven termijn, over beschikt wordt, voor de belanghebbenden nog het risico meebrengen van de wisselkoers, waar eenieder de omvang van kan nagaan.

Kortom, op de grondslag en binnen de grenzen van mijn rapport van 18 maart, kan ik, wanneer ik globaal de waarde schat van de uit de opslagplaatsen van de transportfirma's weggenomen hoeveelheden (wat ik vroeger niet gedaan had) zeggen, dat er hier 60 tot 75 miljoen opvorderingen te betalen blijven, uitsluitend koopwaren van de voornaamste takken van de Antwerpse handel. Evenals in mijn vorige rapport schakel ik uit mijn berekeningen uit wat er gebeurd is in de industriële wereld, in de fabrieken, op de werven. Ik heb geen gegevens omtrent dat gebied, dat niet het gebied van de kamer van koophandel is. Maar het is algemeen bekend, dat ook daar de opvorderingen aanzienlijk geweest zijn en gezamenlijk een belangrijk aantal miljoenen moeten vertegenwoordigen.

Ik neem de vrijheid u er op te wijzen omdat de belangen, die er bij geschaad worden, hetzelfde recht hebben om door u aangevoerd te worden als in aanmerking komende voor vergoeding. En het zou indruisen tegen alle rechtvaardigheid en alle menselijkheid deze langer te willen uitstellen.

Daar ik er op uit ben u, mijne heren, grondig in te lichten over de kwestie, die ik voor u uiteenzet, meen ik u in het kort, in verband met onze aloude teleurgestelde houding van afwachten, in chronologische volgorde de daden, verklaringen en formele verplichtingen van de Duitse overheid jegens ons te moeten opnoemen.

In mijn rapport van 18 maart herinnerde ik er aan dat de eerste Duitse proclamatie, die er bij gelegenheid van de in bezitneming der vesting gericht is aan de Antwerpenaars, die gebleven waren, eerbied voor hun persoon en hun bezittingen waarborgde. Dat was op 9 oktober. Een paar weken later was het opvorderen van onze goederen, in de vorm van handelsartikelen en het verzenden naar Duitsland op de wijze, die ik u beschreven heb, in volle gang.

In december, misschien op het tijdstip van de diepste benauwdheid van ons vaderland, kwam de kwestie van de oorlogscontributie aan de orde, die eerst op 35 miljoen per maand voor een reeks van 12 maanden werd vastgesteld. Toen dat cijfer, na langdurige en begrijpelijke aarzelingen van de Belgische vertegenwoordigers aangenomen was, nadat de formele belofte was afgelegd van een prompte afbetaling der opvorderingen, werd het terstond verhoogd tot 40 miljoen en aldus opgelegd door de Duitse gedelegeerden, die zich eens en voor goed verbonden tot prompte betaling der gedane opvorderingen.

De 9^e januari 1915 werd die overeenkomst bevestigd en bekend gemaakt in de proclamatie van de heer gouverneur-generaal, baron von Bissing, waarvan ik de bewoordingen hierboven heb weergegeven.

De 13^e januari 1915 riep de heer von Lumm, keizerlijk commissaris-generaal bij de Belgische banken, de bekende personen op financieel en commercieel gebied, die te Antwerpen aanwezig waren, samen, om hen op zijn beurt categorisch mede te delen, dat de geregelde opvorderingen terstond betaald zouden worden, terwijl de ongeregelde opvorderingen onderworpen zouden worden aan een commissie van Belgische kooplieden, die zonder tijd te verliezen gevormd moest worden en waar senator Strandes voorzitter van zou zijn en welke commissie tot taak zou hebben zo vlug mogelijk de oplossing der verschillende gevallen voor te bereiden.

Van dit alles, mijne heren, is niets werkelijkheid geworden. Er is geen commissie benoemd te Antwerpen. Op onbetekenende uitzonderingen na werden de opvorderingen niet betaald. Alleen de Belgische provincies stortten punctueel elke maand op de vastgestelde datum de contributie der 40 miljoen, die hun was opgelegd.

In de maand april kon men een ogenblik geloven, dat er een oplossing nabij was. Een besluit van de gouverneur-generaal stelde de voorschotkas in. Het beste, dat wij er van weten is, dat op 12 april senator Strandes, voorzitter van de Duitse burgerlijke administratie, mij het besluit tot instelling van de kas overhandigde, er bijvoegend dat hij nog de voorwaarden, waaronder de kas zou functioneren, niet kende, maar dat hij ze mij terstond zou mededelen, wanneer hij ze ontvangen had. De 7^e mei schreef ik vervolgens aan senator Strandes om hem aan zijn toezegging te herinneren en te vragen of hij de voorwaarden nog niet ontvangen had. Eerst de 3^e juni antwoordde

senator Strandes mij, dat de noodzakelijkheid om het reglement van de voorschotkas te combineren met dat van de commissie voor schadevergoeding, die te Berlijn ingesteld was, wijzigingen nodig had gemaakt, die hij me eerst over drie weken kon doen kennen.

Dit alles bracht ons, zoals ge ziet, mijne heren, tot de maand juli en, steeds in afwachting, stortten de Belgische provincies punctueel, elke maand, op de afgesproken datum de contributie van 10 miljoen.

Inmiddels kwam te Berlijn een commissie voor schadevergoeding tot stand, klaarblijkelijk om de plaats in te nemen van de commissie, die te Antwerpen beloofd was en waarvan geen sprake meer geweest is. De Berlijnse commissie werkte samen met de voorschotkas om dossiers te verzamelen, om vragenlijsten op te maken van een even onvoorzien, even uitvoerig, even samengesteld als inquisitoriaal karakter, om enige betrekkelijk onbetekenende voorschotten toe te kennen en tenslotte de toestand in zijn geheel te laten zoals ik die zoeven beschreef.

Ik zal hier bijvoegen, dat gedelegeerden van de Berlijnse commissie naar Antwerpen zijn gegaan om er zich in verbinding te stellen met verscheidene van onze firma's, die het zwaarst getroffen waren door de opvoeringen, die er sedert bijna tien maanden gedaan waren. Het is stellig niet aan mij om mij uit te spreken over de wijze van hun tussenkomst bij de firma's waarmee zij in relatie zijn geweest. Maar die tussenkomst, hoe lang en naarstig zij ook geweest is, heeft nog geen belangrijke resultaten opgeleverd. Zij heeft de toestand in zijn geheel niet vooruit gebracht en is door niemand als een element van vereenvoudiging beschouwd.

Kortom, de gedachte, waartoe dit aanhoudend uitstellen en verschuiven ons, kooplieden en mannen van zaken, gebracht heeft, welke gedachte ook u kan leiden, mijne heren, bij de verdediging van

zo grote belangen, die zo ernstig geteisterd werden, deze gedachte is, dat het buiten alle verhouding schijnt om de eenvoudige betaling van artikelen, waarvan het wegnemen en de herverzending juist geschied zijn met volstrekt over het hoofd zien van het recht van de eigenaars of houders, te verwickelen met zoveel formaliteiten, die onbekend zijn in de gebruiken van de handel.

In elk geval staan we thans aan het begin van de maand september en de Belgische provincies zijn voortgegaan om iedere maand punctueel op de vastgestelde datum de 40 miljoen contributie op te brengen. En aldus heeft, gelijk ik in de aanvang opmerkte, ons land, dat vertegenwoordigd wordt door de deputaties der provincies, nu aan het Duitse bestuur een totaal bedrag van 360 miljoen betaald. Ge moet nog 120 miljoen betalen om ons geheel te bevrijden van de verplichtingen, waartoe ge u hebt moeten verbinden tegenover de bezetter, zoals de Conventie van Den Haag het uitdrukt.

En zo, mijne heren, stelt zich thans op het ogenblik, waarop de laatste drie maanden van de oorlogscontributie ingaan, gebiedend de vraag of het thans niet het tijdstip is om in besliste termen van de bezetter te eisen, dat hij de verplichtingen nakomt, die hij tegenover de bezetten op zich genomen heeft.

Dit is een brandende kwestie. Zij berust op de eerbied voor het eigendomsrecht en raakt aan de ernstigste en meest eerbiedwekkende belangen van onze Antwerpse huizen.

De kamer van koophandel mag niet langer dralen om ze onder uw waakzaamheid en uw wakkerheid te brengen.

De heer Castelein brengt dan voorts artikel 52 van de conventie van Den Haag van 18 oktober 1907 in herinnering waarvan men de betekenis zal toegeven en dat hij zelfs in zijn brief niet aanhaalt om

te discussiëren over de aard der in België gedane opvorderingen van massa's artikelen, die direct de buitenlandse industrie zijn gaan voeden. De voorzitter van de Antwerpse kamer van koophandel zal voor later de documenten bewaren over de bestemming, die men gegeven heeft aan en het gebruik dat men gemaakt heeft van de opgevorderde artikelen.

Wat ik, schrijft hij verder, vooraf wil doen uitkomen, dat is, dat er uit de duidelijke en nauwkeurige tekst (van artikel 52) voor de verplichtingen, verklaringen en beloften van de Duitse administratie in ruil voor een bepaalde som – in dit geval 60 miljoen – gebiedend een veel beperkter zin, een veel strikter verplichting voortvloeit.

Er vloeit inderdaad uit dat artikel 52 voort, dat de conventie van Den Haag zelfs zonder enige verdere contributie van onze kant, zelfs zonder enige bijzondere verplichting van de bezetter jegens ons, de bezetter uitdrukkelijk houdt à priori aan hetgeen hij ons officieel in januari 1915 beloofd heeft en niet nagekomen is. Men kan dan ook niet zonder werkelijke verbazing de verklaring lezen, waarvan de Duitse administratie de ondertekening door de opgevorderde firma's geëist heeft en volgens welke verklaring "aan deze firma's medegedeeld wordt, dat zij geen enkel recht op betaling van een voorschot en een schadevergoeding hebben, maar dat hetgene men hun toe zal kennen slechts zal kunnen berusten op redenen van billijkheid" ("Er wurde belehrt, dass er keinen Anspruch auf Zahlung eines Verschussert und einer Entschädigung habe, sondern dass ihre Gewährung nur aus Billigkeitsgründen erfolgen könne.")

Want, met andere woorden, wij zijn niet allen in deze zaak "bezetten" tegenover "bezettters", overwonnenen tegenover overwinnaars, wij zijn mannen met wie men onderhandeld heeft en die – zij het ten onrechte – toegestemd hebben in een aanvullende

contributie als waarborg van schadevergoeding, waaraan men zich echter in geen geval kan onttrekken.

Met nog andere woorden, wij hebben ons niet slechts te beroepen op de conventie van Den Haag en het volkenrecht, maar ook en zeer in het bijzonder op het recht zonder meer, het recht onder welks gezag in de gehele beschaving de hoge wet van de eerbied voor het gegeven woord ontstaan en bevestigd is. Deze wet is overal zodanig met het karakter der onschendbaarheid bekleed, dat men er eer in stelt, die wet te erkennen en zorgvuldig na te komen, zelfs tussen vijanden en zelfs op het slagveld.

Dit, mijne heren, is de toestand die ons dringt en wat de feiten betreft, heb ik die met strenge juistheid samengevat, en, van het standpunt der beginselen beschouwd, heb ik die tot zijn eenvoudigste uitdrukking teruggebracht.

Aan het slot van zijn schrijven zegt de heer Castelein tot de leden der permanente deputatie van de provincie Antwerpen:

Wij zullen ons zeker niet veroorloven u deze of die gedragslijn voor het vervolg aan te wijzen. Maar wij zijn overtuigd, dat gij bij het ingaan van de laatste drie maanden van het stelsel der oorlogscontributie, de vastbesloten houding zult weten aan te nemen, die voorgeschreven wordt door de zorg voor onze meest rechtmatige belangen, de verdediging van onze miskende rechten, de eerbied voor een overeenkomst, die in de uiterste nood is aanvaard, maar per slot door u eerlijk en te goeder trouw gesloten. En beide partijen zijn gelijkelijk verplicht die overeenkomst trouw en eerlijk na te leven.

Tenslotte spreekt de voorzitter van de Antwerpse kamer van koophandel dan nog het volle vertrouwen der kamer uit in de hoge

opvatting van de burgerplicht, die in deze uren van zo zware beproeving voor het Belgische vaderland de permanente deputatie de provincie Antwerpen bezielt.

Kiekjes uit Brussel (KVdW).

24 september.

In het café, waar ik wel eens kom: datzelfde oude heertje, diezelfde oude dame die ik er telkens vind, aan hetzelfde tafeltje, met hetzelfde dominospel en dezelfde kopjes koffie. Het zeer deftige meneertje heeft een kop om minister te zijn: met angstvallige zorg geschoren, een gelaat, rozig als kalfsvlees - prima kwaliteit, goedertieren glimlachend tussen twee donslichte bakkebaardjes; de neus der nobele goedheid zelf; en, onder de eburneïsche gladheid van een voorhoofd, dat met de jaren hoger ging welven, de tedere ogen, week groen als pas ontloken postelein. Die ogen zijn smekend vandaag, en schichtig ook. Zij gaan van mevrouw naar de omzittende verbruikers, en retour. Mevrouw, in de talrijke pronkerigheid van oude en moderne bijouterieën, onder de kanten en linten en aigrettes van haar hoed, boven het groen satijn, dat zwaar kreukend om haar gezet lichaam is gedrapeerd, toont een aangezicht als van stierengehakt, met wat schimmelig pluksel onder de neusplaats (de neus zelf zinkt weg in het vlees der wangen), en boven de neusplaats: twee oogjes als gezwollen krenten, die razerig en vinnig hun schichten schieten op meneer, en die de schichten niet zijn van Cupido. Want er wordt gekibbeld vandaag. Tussen hen beiden liggen de dominostenen als in onmacht; zij liggen op de witmarmeren cafétafel als gesneeuvelde soldaten op de eindeloze sneeuwvlakten van het barre Rusland. En geen hand, die ze hulpvaardig overeind brengt; geen vinger, die ze aaneen rijt tot de sierlijke lijn van een vestingmuur met bastions en stublokken. Want er wordt niet gespeeld vandaag; er wordt gekibbeld.

- "Ik zeg dat het wel waar is!" snauwt mevrouw haast luidop het meneertje tegen.

- "Och, och, hoe is het toch mogelijk!" redeneert meneertje met zachtheid. "Ge weet toch zo goed als ik ..."

- "Ik weet niets; ik wil niets weten! Ik zeg maar dat ik niet weet waarom het niet waar zou zijn. Wij hebben er toch genoeg voor gedaan, zou ik menen!", en mevrouw kijkt rondom haar met tartende blikken ...

Ik begrijp onmiddellijk waar het om gaat: de vraag van de dag, of het dan, ja of niet, waar is, dat het Belgische leger in zijn geheel vrijaf heeft gekregen; of het werkelijk verlof heeft gevraagd om zich terug te trekken, om plaats te maken voor Engelse gelederen. Gisterenochtend stond het al in "La Belgique"; hedenochtend staat het in de "NRC". En zo heeft Brussel, Brussel dat niet eens meer de communiqués leest, Brussel waar niet alleen de aandacht, maar ogenschijnlijk zo goed als ook alle andere geestelijke vermogens aan het verslappen gaan: Brussel heeft eindelijk iets aan de hand, dat ons rechtstreeks aangaat; iets van ons, voor ons; iets dat ons optimisme of ons pessimisme weer overeind komt kittelen; iets om over te juichen, en ... te twisten.

- "Ik vraag u nogmaals, hebben wij er misschien niet genoeg voor gedaan?" bijt mevrouw triomferend haar gemaal tegen, alsof zij maanden aan de IJzer gelegen had.

- "Maar ik zeg toch het tegendeel niet", vergoelijkt meneer. "Ik vind het alleen vreemd dat Engeland, dat aldoor en aldoor maar om nog meer manschappen roept, zo maar een geheel leger, dat weet wat oorlog voeren is, zou gaan afdanken."

“Het Is dat Engeland een nobel land is”, galmt mevrouw; “Het is dat Engeland ons naar waarde weet te schatten! Of gaat gij misschien menen dat wij aan Engeland geen dankbaarheid verschuldigd zijn?” daagt zij weer uit.

“O, voor mijn part”, zucht meneer evasief, “als wij er met dankbaarheid afkomen, dan ...”

En hij haalt het voorgeschreven getal dominostenen naar zich toe; zorgvuldig stelt hij ze, horizontaal, in halve cirkel als een bruggenhoofd voor zich uit. Mevrouw ziet, dat zij bij verder getwist geen antwoord meer zal krijgen. Ook zij neemt haar stenen, bromt nog iets tussen haar gouden tanden, stelt haar spel rechtop als een bataljon aanrukkende infanterie. Dan, wrokkig nog, maar toch triomfantelijk:

“Dubbele zes!” zegt ze, en smakt de steen kletterend op het marmer ...

Beroering: de straat, de brede straat, de drukke volksstraat, waar niet al zo heel veel nodig is om opgewonden samenscholing, met groot misbaar van luide verwondering, appreciatie of verklarende overweging te wekken - heel de straat komt, uit winkels, uit burgerhuizen, uit sloppen, samengelopen. Uit de bovenramen hangen mensenzwermen. Uit zoldervensters groeien hoofden als paddenstoelen.

Het is een heerlijke dag: de laatste van de zomer, dewelke er op gesteld schijnt ons op een goede indruk te verlaten. En het is warm, lekker warm, zoals wij het in de laatste week niet meer hadden gehad; en er is zon, volle zon, vlakke zon over de glanzende huisgevels, spetterende zon op de vensterruiten, straallichtige zon op de tramrails, dansende zon op al de op en neer en schuin en recht

naast elkander bewegende mensengezichten. Het is een zomerdag, en het is de laatste. En dat alleen zou volstaan om de bewoners van deze volksstraat blij te maken, feestelijk op te monteren, eenvoudig en ondubbelzinnig als ze zijn, en wars van alle getreuzel of bedillerigheid.

Maar er is iets beters; er is iets anders dat ze op de zonnestraat, op zachtwarme straat lokt uit de somberheid der huizen; iets nog zeldzamer dan een zomerdag, die de laatste is van het seizoen. Er is iets dat ze tegen de huizen aandrukt, dat hun wederzijdse stompen in de lenden bezorgt, in hun verwonderde ogen leutige lichtjes aansteekt, en hun brede mond van verbazing doet lachen. Er is ...

- Kijk: de straat is in het midden zo goed als leeggelopen; wagens en karren zijn zijdelings uitgeweken; het verkeer heeft nog alleen op het trottoir plaats. De straat ligt vlak en effen, open en glad, met het onverbroken perspectief van haar egale rechtheid. Maar uit die trechter van uitgestoken licht: kijk, kijk, daar rollen drie zwarte vlekken aan op de schervelende zonneflitsen van fietsraderen. Zij komen, zij naderen, zij zijn daar: drie pastoors, drie zowaar fietsende pastoors, drie geestelijke heren, in hun lange soutane op een damesfiets, pront recht op het zadel, de zwarte armen rechthout aan het stuur, de voeten in de maat op en neer, op en neer, en, achter hun aan, een sluier die wappert. Zij hebben het warm, de pastoors; onder de harige steek gloeit glimmerig het welgedane en voldane gezicht. Ze rijden zij aan zij; ze zien elkaar aan; ze lachen elkaar tegen. Ze hebben plezier van hun rijtoertje; zij zien er uit als jongens op een uitstapje naar buiten.

En het volk, het eenvoudige en ondubbelzinnige volk, dat niet van getreuzel houdt en noch bedilzuchtig noch vooral kwezelachtig is: het volk gunt het hen; het kan het goed lijden, dat de heren nu ook eens met de fiets uit mogen. Want voor de oorlog ging dat niet; het was

niet deftig genoeg; het was uitgesloten; het was zelfs van hogerhand verboden. Maar die hogerhand heeft zich ontfermd over de priesters, die soms een heel eind af te leggen hebben, van dorp naar dorp moeten, en ook wel eens naar de stad. De oorlog heeft immers vele verkeersmiddelen onmogelijk of onbestaand gemaakt; althans voor enkele maanden was dat nog zo. En daarom werd voor de geestelijken de ongewone fiets toegelaten, en - er werd van de toelating gretig gebruik gemaakt.

Alleen: in stad ziet men ze maar heel zelden, de fietsende pastoors. En daarom hebben zij dan ook zo'n succes, in deze luchtige volksstraat, onder deze spontaan geestige mensen, op deze schone en blije zomerdag, die van dit jaar de laatste is ...

Blijkens een Wolff-bericht zijn zes Belgen wegens spionage door een Duitse krijgsraad te velde ter dood veroordeeld en in tegenwoordigheid van twee schepenen van hun stad doodgeschoten.

Donderdag 30 september 1915 – avondeditie

Belgische geïnterneerden.

Woensdag aanstaande worden te Leerdam 60 Belgische geïnterneerden uit de kampen van Oldebroek, Harderwijk en Zeist verwacht, die aan de witglasfabrieken aldaar als glas- en pottenmakers aan het werk gesteld worden. Zij worden ondergebracht in barakken, welke daartoe op het fabrieksterrein speciaal zijn gebouwd. Het detachement bewakingstroepen, groot 12 man en een officier, worden in die barakken eveneens onder dak gebracht.

Belgische geïnterneerden.

In de komende winter zullen ongeveer 60 Belgische geïnterneerden in de mandenindustrie te Tiel werk vinden. De regering neemt maatregelen voor hun huisvesting.

De puinhopen in België.

Men schrijft aan het Handelsblad:

Op het ogenblik, waarop wij door de bladen vernemen dat de Belgische regering besloten heeft geen ruïnes te laten staan in België als herinnering aan de Duitse gewelddaden en met de herbouw aan te vangen zodra het land zijn vrijheid weer veroverd heeft, lezen wij in Duitse bladen dat bij de tijdelijke meesters van België er wel over gedacht wordt zo gauw mogelijk de puinen op te ruimen.

In het "Limburger Tageblatt" van maandag 11., dat niets anders is dan een overdruk van de "Aachener Echo der Gegenwart", verschijnt een uitvoerige mededeling over een toespraak van de gouverneur-generaal van België, die hij – waarschijnlijk te Aken – gehouden heeft over het onderwerp: Künftige Aufgaben des belgischen Städtebaues. Generaal von Bissing zegde onder meer dat het wederopbouwen van de vernielde plaatsen van meet af aan zijn aandacht in hoge mate heeft bezig gehouden.

Om verschillende redenen. Allereerst uit liefde voor de schoonheid. Ten tweede, om minder stof te verschaffen aan tegenstrevers, die door België reizen om daden van zogenaamde Duitse barbaarsheid vast te stellen en dan in het buitenland Duitsland gaan beschuldigen. Ten derde, om de werkloosheid te bekampen, en ten vierde, om de verdreven Belgen toe te laten naar hun woonplaats terug te keren. Het voornaamste bezwaar om het werk aan te vangen is het gebrek

aan geld. De gemeenten zijn niet bij machte om het nodige geld in genoegzame hoeveelheid voor te schieten.

Generaal von Bissing schijnt er geen raad mee te weten, want de Belgen willen niet mee. Ze zijn voor hem een psychologisch raadsel, meent hij. Vanwege vaderlandslievende kunstliefhebbers te Aken schijnen voorstellen te zijn gedaan om de verwoeste steden onder de bescherming te stellen van Duitse steden, die dan voor de herstelling zouden zorgen. Het idee is eigenaardig en het is wel de moeite waard daarover het oordeel te vernemen van de gouverneur-generaal. Hij voelt er wel voor, en denkt daarbij aan de steden van het Rijnland, waar men een ruime blik heeft en sympathie heeft voor België. Als het er ooit toe komt deze gedachte te verwezenlijken, dan zal het rijke Aken het eerst aan de beurt komen. Maar de gouverneur gelooft vooreerst nog niet aan die verwezenlijking: ze zou meer nadeel dan voordeel bijbrengen. Het voorstel van Rehorst is voordeliger en praktischer; men zou met Belgische bouwkundigen in Duitsland rondreizen en hen eens laten zien wat dit land vermag door de verbinding van de schoonheid en de hygiëne in de bouwkunst. Wat een voordeel dan, "als Duitse cultuur, Duitse energie zou ingrijpen bij het weer opbouwen van verwoeste steden, mee zou helpen en mee zou zorgen opdat er in de plaatsen, die nu in België nog in puinen liggen, een Duits "Kulturdenkmal" zou geschapen worden."

Een nieuwe Duitse spoorweg in België en Noord-Frankrijk is onlangs voor het verkeer opengesteld, namelijk de verkorte lijn van Bertrix naar Carignan, dat een station van het traject Montmédy-Sedan is.

Dank zij het gunstig weer is de hoedanigheid van de hop in België verbeterd. Evenwel zal het gewas in het land van Poperinge zoveel niet opbrengen als men vroeger beraamde, gewis niet meer dan 30.000 centenaren van 100 pond tegenover 65.000 centenaren in 1914; zulks is de schatting van menig vakman. Daarbij mangelt het

wel aan 3000 plukkers, zodat er veel hop niet zal kunnen geplukt worden. Over de streek van Aalst krijgen wij geen nieuws.

Volgens de Vlaamsche Stem is de toestand in de Belgische nijverheid beklagenswaardig. In de vier kolenbekkens van Namen, Luxemburg, Luik en Henegouwen samen, aldus het blad, werken hoogstens 20.000 man. In vreedetijd bedraagt dit getal ongeveer 150.000 man. Sedert de maand augustus werden niet meer dan drie miljoen ton kolen boven gehaald. In vreedetijd bereikte de extractie 25 miljoen ton.

De marmernijverheid bij Dinant ligt stil.

De steengroeven zijn verlaten en daardoor kwamen 10.000 arbeiders zonder werk.

De suikerfabrieken van Tienen zouden op 1 december terug in gang gezet worden. De linnennijverheid gaat heel slapjes. Niets wordt binnengebracht aan grondstoffen.

Alleen levensmiddelen komen toe.